Het Oversticht

Redengevende omschrijving Bolsmerksluis Gemeente Oldebroek

Het Oversticht
Tom Temmink
Zwolle, 15 mei 2020

Inhoud

Algemene gegevens 3
Inleiding bouwhistorie 4
Omschrijving 4
Waardering 4
Situering 6
Beeldverslag huidige toestand 7
Bronnen 10
Colofon 11

Algemene gegevens

Naam object:	Bolsmerksluis
Straat + huisnummer:	Zomerdijk ongenummerd (bij Zomerdijk 32)
Postcode + plaats:	8097 SM Oosterwolde
Perceelnummer:	ODB01AA00301 en ODB01AA00307
Oorspr. functie:	Waterwerk: sluizen en duikers
Huidige functie:	Waterwerk: sluizen en duikers (niet meer in gebruik?)
Bouwjaar:	circa 1825?

Eigenaar:	Waterschap Vallei en Veluwe
	Steenbokstraat 10
	7324 AX Apeldoorn

Inleiding bouwhistorie

Reeds vroeg zijn de streken ten noorden van Elburg door de aanleg van dijken beveiligd tegen het zeewater, dat bij overstroming door de achter Oldebroek gelegen hogere gronden van de noordelijke Veluwezoom wordt gestuit. De oudste bescherming is waarschijnlijk te vinden in den thans als weg nog bestaanden Winterdijk. De steeds verder gaande ontginning van de broeklanden en het steeds hoger worden van de zeevloeden maakte een nieuwe bedijking nodig.

De Bolsmerksluis maakt deel uit van een groter stelsel waterwerken dat is aangelegd om het achtergelegen laagland bescherming te bieden tegen hoge waterstanden van de voormalige Zuiderzee. In 1359 kregen de ingelanden van Oosterwolde toestemming van de Hertog van Gelre Reinald III voor het aanleggen van een dijk tussen Elburg en de buurtschap Noordeinde, aansluitend aan de Drontherdijk, om de veenontginningen droog te houden. Zo is de Zomerdijk ontstaan, die van Elburg in noordelijke richting loopt. Om ook de stad en de omringende weidegronden te beschermen, besloot de stad Elburg de dijk over hun grondgebied te verlengen met de aanleg van de Kamperdijk en de Kerkdijk tot het dorp Doornspijk. De zeepolder Oosterwolde werd daarmee een feit. De afwatering van het binnendijkse gebied gebeurde aanvankelijk met een aantal sluizen die profiteerden van eb en vloed. De polder was lange tijd onderverdeeld in een vier delen of merken, van noord naar zuid: Noordermerk, Bolsmerk, Lummermerk, Eektermerk. Elk van deze vier merken had een gelijknamige sluis en het onderhoud werd afzonderlijk geregeld. Toen het polderreglement van 1890 van kracht werd, werden de merken als zelfstandige onderafdelingen opgeheven en het beheer van de sluizen en waterwerken aan het algemene polderbestuur overgedragen. Oorspronkelijk was de Bolsmerksluis een uitwateringssluis, maar voor deze functie is hij niet meer nodig aangezien het gemaal De Wenden over een pomp beschikt om water het gebied uit te pompen, en deze functie heeft overgenomen.

Omschrijving

De Bolsmerksluis bestaat uit een gemetselde duiker onder de Zomerdijk door, die aan de buitendijkse zijde kan worden afgesloten met een houten deur. Het gedeelte van de sluis dat zwaar belast wordt op het moment dat het water hoog staat, is ontworpen in beton. In deze betonwanden zijn sparingen opgenomen waar de schotbalken ingezet kunnen worden. De betonwanden worden op hun plek gehouden door de gronddruk van het naastliggende terrein, de eigen fundering en de massa van het metselwerk welke onder de weg door aan de binnendijkse zijde uitmondt. Tussen de twee betonwanden zijn aan de bovenzijde drie betonliggers mee gestort, die een tweeledig doel dienen: bij lager water weerstand bieden tegen de gronddruk van de wanden naar binnen en bij hoog water weerstand bieden van tegendruk tegen het naar buiten drukken van het stuwende water.

Ter hoogte van de binnenste betonbalk begint de gemetselde duiker, die onder de weg door aan de andere zijde uitkomt. Deze metselwerk muurdammen doen denken aan steunberen vanwege de vorm en plaatsing. Ze lopen wat smaller toe tot de duiker en zijn gemetseld in kruisverband. De muurdammen stoppen waar het gevelfront een halfronde, gemetselde, anderhalf steens opening heeft welke afgesloten kan worden met een enkele, naar buitendraaiende houten deur. De houten buitendeur wordt handmatig bediend en kan zodoende alleen vanuit het water worden dichtgezet.

Aan de andere zijde van de gemetselde duiker, aan de binnendijkse zijde, wederom een zorgvuldig gemetselde, anderhalf steens halfrondboog die het gemetselde hoofd afsluit. Daarachter bevindt

zich een kleine sluiskolk (oude gemaaluitstroom) met een houten, iets uitwaaierende beschoeiing. Aan het eind ligt een betonnen eindfront met dubbele puntdeuren, nu permanent gesloten aangezien de buitendijkse waterstand veel hoger ligt dan de binnendijkse waterstand. De algehele staat van het kunstwerk is goed.

Waardering

De Bolsmerksluis is van algemeen cultuur- en architectuurhistorisch en stedenbouwkundig belang:

- als kenmerkend element in de ontwikkelingsgeschiedenis van de waterhuishouding van de gemeente Oldebroek;
- vanwege de ensemblewaarde binnen het complex van waterwerken van Polder Oosterwolde;
- als typologisch voorbeeld van een uitwateringssluis met duiker;
- door de ligging aan de oude Zomerdijk en de sterke visuele verbondenheid met het waardevolle cultuurlandschap;
- vanwege de gaafheid van het complex.

Situering

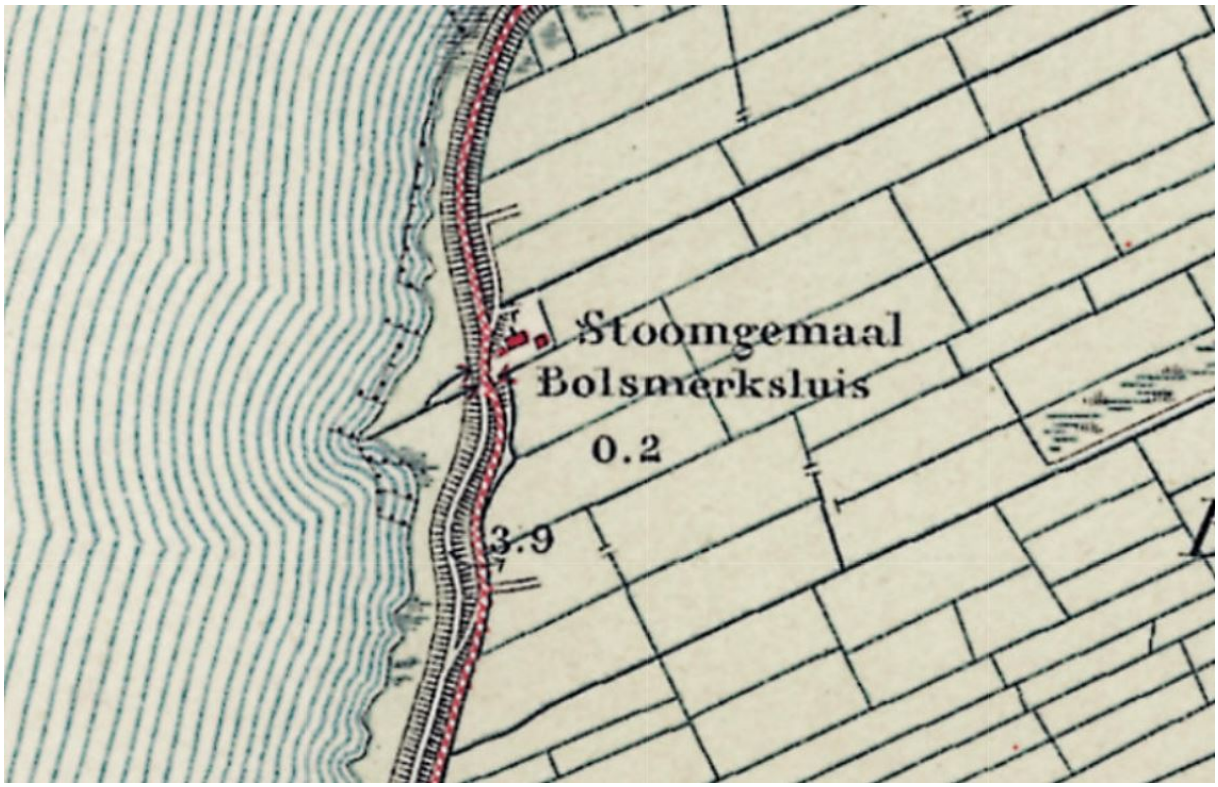

1925

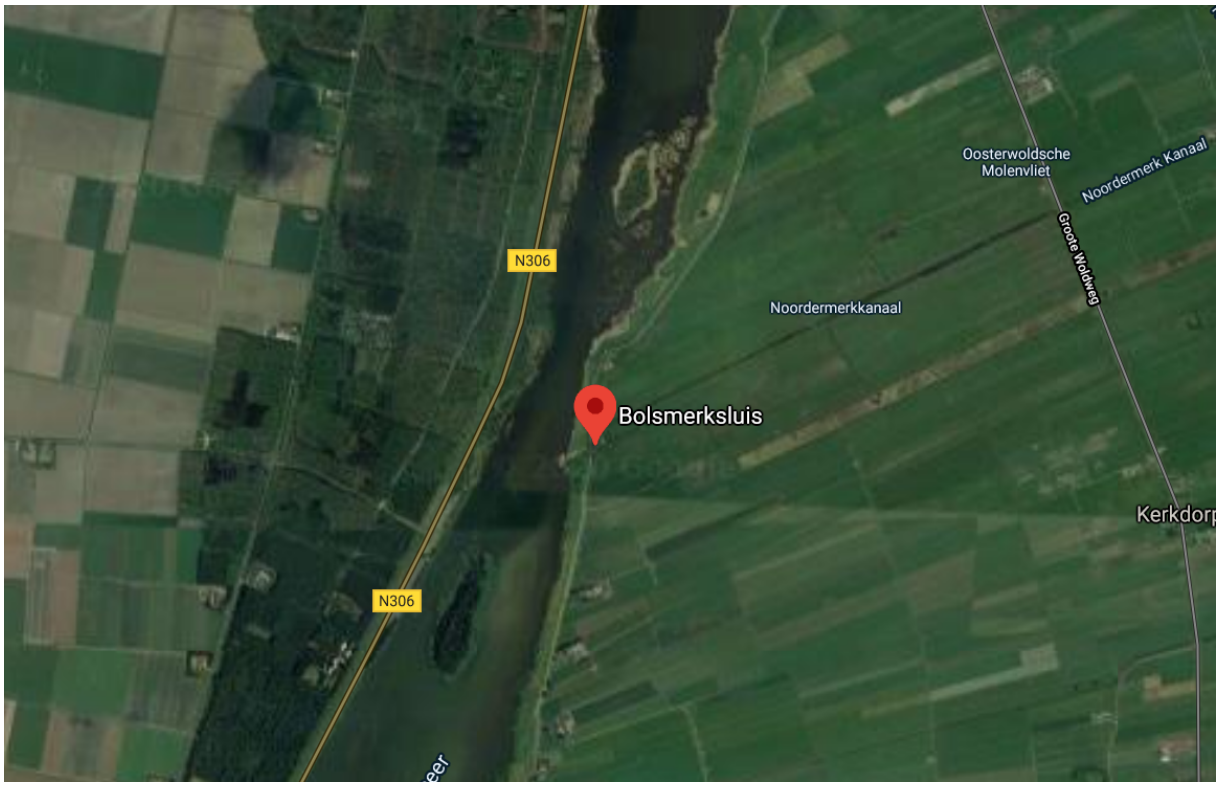

2020

Foto’s huidige toestand

Bronnen

Waterwerken in de gemeente Elburg en Oldebroek, 2014

Witteveen en Bos, *Effectnotitie cultuurhistorisch erfgoed*, april 2020

Witteveen en Bos, *Planuitwerkingsfase Noordelijke Randmeerdijk: Ontwerprapport Kunstwerken*, maart 2020

Gelders Archief
https://www.geldersarchief.nl/

Googlemaps
https://www.google.nl/maps

Historisch Geografisch Informatiesysteem
www.hisgis.nl

Topotijdreis
www.topotijdreis.nl

Colofon

Titel
Redengevende omschrijving: Bolsmerksluis, Gemeente Oldebroek

Opdrachtgever
Gemeente Oldebroek

Uitvoerder
Het Oversticht

Samenstelling
Tom Temmink, Mascha van Damme en Hannah Geerdink

Contactgegevens
Hannah Geerdink
hannah.geerdink@hetoversticht.nl
06-54232007

Datum
15 mei 2020